

ІВАН ОГІЄНКО І СТВОРЕННЯ КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УКРАЇНСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

(До 80-річчя Кам'янець-Подільського університету)

Задум створити університет у Кам'янці виник восени 1917 року і належав трьом відомим діячам Поділля О.Пашенко, голові Кам'янецької повітової управи, О.Шульмінському, голові міської управи Кам'янця-Подільського і К.Солусі, голові Подільської губернської організації "Просвіта"¹.

4 січня 1918 р. на засіданні міської думи О.Шульмінський запропонував офіційно звернутися до Центральної Ради з проханням відкрити у Кам'янці університет або ж філію Київського народного університету. Пропозицію схвалили і вирішили направити до столиці спеціальну делегацію². У секретарстві освіти кам'янчанам пообіцяли зайнятися їх питанням за умови, що міська влада виділить під майбутній заклад будинок і гроші³. 15 січня дума обрала особливу Університетську комісію⁴, яка до праці приступила пізніше.

У березні 1918 р. представники місцевої "Просвіти" повезли міністрові освіти В.Прокоповичеві офіційного листа. У ньому обгрунтовувався вибір Кам'янця як майбутнього університетського міста: 1) Він знаходиться між Києвом і Львовом і, немов би, з'єднує дві частини української нації в одну спільну цивілізацію; 2) місто - тихе, промислово нерозвинуте, не кипить політичними і соціальними пристрастями, придатне до спокійної, культурної праці; 3) воно - одне з найдешевших міст України, багате на різноманітні засоби для життя. Зазначалось також, що Кам'янецьчина має здоровий клімат, багату і гарну природу, які можна використати для агрономічних і селекційних закладів. А Кам'янецький університет, як культурний осередок, міг би стати притягальною силою для відомих людей і молоді навколишніх територій, поширювати свій вплив на Волинь, Бессарабію, Буковину і Галичину. І, взагалі, Поділля, з його тримільйонним населенням і площею, що дорівнює Швейцарії, цілком заслуговує на один університет⁵.

У міністерстві пообіцяли надіслати комісію, яка на місці познайомиться з умовами для відкриття і функціонування університетського закладу⁶.

15 березня на своє перше засідання зібралася Університетська комісія у розширеному складі, яка вирішила звернутися до міської думи з пропозицією асигнувати кошти на потреби майбутнього університету, а також

намітила можливе приміщення для нього⁷. Після виступу О.Шульмінського дума ухвалила рішення про задоволення прохання щодо виділення 1 млн.крб., а також про надання в розпорядження Університетської комісії 10 тис. крб. Було вирішено просити міністерство освіти про відкриття в університеті кафедр польської, єврейської і російської літератур⁸.

22 березня до Кам'янця прибула очікувана міністерська комісія у складі професорів - І.Ганицького (голова), І.Огієнка, В.Дубяньського та інженера К.Титаренка. Керівництво "Просвіти" запропонувало гостям виступити з лекціями перед населенням. У переповненому міському театрі вони прочитали низку лекцій українською мовою, що залишило незабутні враження.

Комісія і місцева влада погодили всі питання. Ще до від'їзду просвітяни висловили побажання щоб ректором закладу став Іван Огієнко. І коли цю пропозицію підтримали його колеги, було дано попередню згоду⁹. З цього часу і до кінця свого життя він мав повне право казати: "З Кам'янецьким Університетом душею своєю я навіки зв'язаний"¹⁰.

Виступаючи на засіданні Університетської комісії при Київському народному університеті із збудування вищих шкіл на периферії, І.Огієнко із захопленням доводив, що у Кам'янці слід відкрити не філію КНУ, а самостійний університет, оскільки до того зобов'язує його вигідне становище¹¹.

Після ще однієї поїздки думських посланців до Києва у червні 1918 р. справа з відкриттям вузу зрушила з місця. Комісія по заснуванню вищих шкіл в Україні, очолювана академіком В.Вернадським, погодилася заслухати звіт І.Огієнка про візит до Кам'янця. Висловлені пропозиції були прийняті. Тоді Рада професорів КНУ обрала Івана Івановича ректором ще не створеного Кам'янецького університету терміном на 2 роки і порушила перед міністерством освіти питання про затвердження цього рішення ще до того, як буде прийнято закон про університет. Такий поспіх пояснювали тим, що ректор міг негайно приступити до виконання своїх обов'язків і тим самим пришвидшувати вирішення всіх необхідних формальностей, пов'язаних із заснуванням вузу¹².

Новообраному ректорові довелося відразу вступити в полеміку з міністром освіти М.Василенком, який спочатку не бачив доцільності відкриття університету в глибокій провінції. І.Огієнко, посилаючись на державні потреби та інтереси, довів, що Кам'янець, який з прилеглою територією був на стику двох українських культур - східної й західної, якнайкраще підходить для того, аби стати університетським містом¹³.

Ректор активно працював над виробленням законопроекту про заснування Кам'янець-Подільського державного українського університету, який поетапно узгоджував у комісії В.Вернадського.

Для підтвердження попередніх рішень місцевих властей про допомогу університету, які були ухвалені ще при Центральній Раді, І.Огієнко терміново від'їжджає на Поділля. 6 липня він провів нараду з тими діячами, які підтримували ідею утворення університету, і повідомив, що комісія по відкриттю вузів в Україні визнала за необхідне якомога швидше відкрити Кам'янець-Подільський університет. Від себе ректор додав: "...Висока школа для губернії - це придбання величезного культурно-національного значення; для міста Кам'янця - це висока честь і основа майбутнього його розвитку культурного та економічного. Тому до праці коло організації університету мають стати всі інституції та всі люди, що розуміють значення справи й можуть їй реально допомогти"¹⁴. Проте спочатку треба було задовольнити такі вимоги: по-перше, виділити від міського самоврядування необхідну кількість землі для будівництва в центрі міста університетських приміщень, крім того ще 50 дес. для постійних потреб закладу; по-друге, асигнувати на облаштування університету 1 млн.крб.; по-третє, до спорудження університетських навчальних будинків виділити під університет відповідні приміщення і, по-четверте, обрати постійну Університетську комісію (УК), яка рухатиме на місці усі справи університету¹⁵.

Того ж дня відбулося засідання міської думи, на якому зазначені вимоги були задоволені. До складу УК, яку очолив ректор, увійшла 21 особа. Він також стояв на чолі президії цієї комісії, що складалася із трьох осіб. Під час першого засідання Університетської комісії І.Огієнко заявив, що "міністерство освіти Української держави поклато на нього почесну й відповідальну місію - організувати в Кам'янці-Подільському Український Державний Університет. Ясновельможний пан Гетьман ставиться до цієї справи цілком прихильно. Університет має складатись із факультетів: історично-філологічного, правничого й фізико-математичного. Організація Університету потребує великої праці..."¹⁶. Член комісії

Ю.Сіцінський запропонував передбачити у доопрацьованому проекті ще один факультет - богословський, що згодом і було враховано¹⁷.

Ректор зустрівся з рабином єврейської громади Оксаном, якому пообіцяв відкрити в університеті кафедру єврейознавства і виділити для єврейської молоді до 25 відсотків усіх студентських місць. Натомість отримав запевнення, що громада збере на потреби університету не менше 100 тис.крб.¹⁸

В розмові з головою польських громадських організацій Кам'янця лікарем Т.Залєнським він дав згоду на відкриття в університеті кафедри полонознавства, а також пообіцяв приймати на навчання польську молодь без будь-яких обмежень, надаючи їм державні стипендії. Польські організації, зі свого боку, мали б підтримувати університетську справу і зібрати для неї 50 тис.крб.¹⁹

До Києва І.Огієнко віз цінні постанови: міської думи - про асигнування на потреби нового закладу 1 млн.крб. (для перших п'яти років), виділення 100 дес.землі, передачу під університет (до збудування своїх приміщень) триповерхового будинку міської технічної середньої школи, список Університетської комісії; губерньської земської управи - про асигнування 1 млн.крб. сумарно на 5 років (по 200 тис. щорічно); повітової земської управи - про асигнування 100 тис.крб.²⁰

На час відсутності ректора обов'язки голови Університетської комісії виконував П.Бучинський. "Лишившись у Кам'янці, - згадував В.Приходько, - ми негайно взялися до праці... Розпочався ремонт майбутнього Університету. На сцену виступили інженери, техніки, мулярі, столяри, цегла, вапно, пісок"²¹.

У столиці І.Огієнко плідно працював над вдосконаленням законопроекту, узгоджував його основні положення у підкомісіях і комісіях, йшов на різні компроміси і спрощення лише для того, щоб пришвидшити вирішення дорученої йому справи, з часом документ і відповідні фінансові обрахунки стали предметом розгляду виділеної із комісії В. Вернадського підкомісії з утворення Кам'янець-Подільського університету. Зрештою, зусиллями ректора та його прихильників цей рубіж було взято²². Незабаром своє слово сказала і підкомісія: зробивши певні зміни і доповнення, вона схвалила документ в цілому²³. І хоча Рада міністрів ще не розглядала підготовлений законопроект, ректор був впевнений - закладу бути! 9 липня газета "Подольский край" першою в регіоні від імені І.Огієнка сповістила про прийом заяв від юнаків і дівчат для вступу до Кам'янецького університету²⁴.

Після схвалення проекту на засіданні Малої Ради міністрів, його винесли на суд

всього уряду. Як згадував Д.Дорошенко, документ "пройшов духе "гладко", при одноступній згоді всіх членів Ради міністрів"²⁵.

Після цього ректор взявся "обробляти" Гетьмана. На аудієнції, яка тривала близько двох годин, він та Ф.Сушицький, ректор Київського державного українського університету, доповіли "про сильне незадоволення українського громадянства через "антиукраїнську" гетьманську політику"²⁶. Очевидно, така відвертість пішла на користь обом університетським справам, а з другого боку, дала П.Скоропадському рішучості щодо проведення українізації вищої школи.

У другій половині липня І.Огієнко, як повноправний ректор, прибув до Кам'янець-Подільського. Про свій візит він попередив завчасно. На залізничному вокзалі йому влаштували пишну зустріч. "...Зібралися майже вся Університетська комісія, публіка. Коли Огієнко вийшов з вагону, то К.Солуха, як найстаріший діяч Поділля, привітав... (його) і підніс хліб-сіль. Огієнко, сильно зворушений, дякував, обіцяючи прикласти всіх сил, щоб Поділля й Україна в Кам'янецькому університеті мали справді високу школу, гідну цієї назви"²⁷.

З'ясувавши, як тут йде практична робота, як кожний член УК виконує свої обов'язки, ректор доповів Університетській комісії про результати своєї праці в столиці впродовж трьох останніх тижнів. Він негайно приступив до організації університетської канцелярії, підбору і підготовки працівників. Керівником господарства призначив священника Д.Чирського, лікарем - К.Солуху, настоятелем церкви - Ю.Сіцінського²⁸.

Повернувшись до столиці, Іван Іванович, крім праці в комісії В.Вернадського, до якої його запросили 5 серпня, домагався заснування богословського факультету, доводячи, наприклад, у Київській духовній академії, що в Українському університеті всі богословські дисципліни цілком можна викладати українською мовою. З великими труднощами він домогся включення до законопроекту пункту про відкриття кафедр полоно- та євресзнавства. У порозумінні з міністром освіти і членами підкомісії з відкриття Кам'янецького університету він продовжив роботу з формування викладацького корпусу²⁹.

Паралельно з цим ректор добився виділення під спорудження нових університетських будинків різних матеріалів. Так, знов побувавши у Гетьмана, він дістав дозвіл на безперешкодне отримання з демобілізаційних складів Кам'янець необхідного майна³⁰.

17 серпня Гетьман України затвердив ухвалений Радою міністрів Закон про

заснування з 1 липня 1918 р. Кам'янець-Подільського державного українського університету в складі чотирьох факультетів: історико-філологічного, фізико-математичного (з двома відділами - математичним і природничим), богословського і правничого. Причому, у 1918-1919 навчальному році відкривалися лише два перших. Мовою навчання ставала українська. З дозволу міністра освіти, в окремих випадках, можна було використовувати російську. До повного сформування університету викладачі і керівники різних рівнів закладу не обиралися, а призначалися міністром освіти. Протягом 5 років на посади екстраординарних професорів дозволялося обирати осіб, які мали досвід університетської праці не менше 3-х років і склали магістерські іспити, а також тих українських і російських вчених, що мали ступінь доктора наук закордонних університетів, досвід викладацької діяльності, були відомі своїми науковими роботами. На історико-філологічному факультеті відкривалися кафедри польської і єврейської літератури й історії. До прийняття Статуту вищих навчальних закладів України необхідно було керуватися російським Університетським статутом 1884 р. з тими змінами і доповненнями, які було зроблено міністерством освіти стосовно практики українських вузів. Спорудження університетських приміщень покладалося на комісію по збудуванню Кам'янець-Подільського державного українського університету на чолі з ректором³¹.

Щасливий І.Огієнко того ж таки дня, з хвилюванням і піднесенням, телеграфував заступнику голови Університетської комісії П.Бучинському: "Гетьман затвердив Університет. Слава Україні. Слава робітникам щирим. Скоро приїду, привітаю місто"³².

Прибувши до Кам'янца, Іван Іванович скликав 21 серпня (3 вересня по н.ст.) засідання Університетської комісії, де повідомив зміст Закону про заснування університету, розмір кошторису, відпущеного державою закладу на II півріччя 1918 р. - 899200 крб., доповів про хід вирішення справи із відкриттям вже у першому навчальному році богословського факультету. Комісія, на пропозицію ректора, утворила з свого складу три підкомісії: 1) з ремонту університетського будинку і придбання меблів; 2) з забезпечення закладу паливом і 3) зі складання церемоніалу відкриття університету (сюди обрали І.Огієнка), а також погодилася організувати для студентів бурсу та їдальню. За плідну працю у Києві комісія винесла ректору подяку³³. А Жванецька "Просвіта" прийняла рішення про зарахування І.Огієнка почесним і довічним членом організації, просила бути її радником і авторитетним заступником³⁴.

У наступні дні ректор провів зустрічі з представниками різних політичних партій, зацікавлених у здійсненні університетського проекту, відомими місцевими діячами, а також єпископами православної та католицької конфесій і домовився про їхню активну підтримку в роботі щодо відкриття університету³⁵. З цього часу розпочалися найбільш неспокійні і напружені дні господарчої праці І.Огієнка. Він бере участь у засіданнях Університетської комісії, де вирішуються питання бурси-їдальні, купівлі продуктів харчування, меблів, використання коштів під ремонт навчального будинку, що відпустило міністерство освіти, про розпорядження приміщення другокласної духовної чоловічої школи, де мав би бути розміщений богословський факультет тощо. Займається вирішенням складної проблеми розподілу аудиторій триповерхового будинку між університетом і технічною школою і т.д.³⁶

У серпні-жовтні І.Огієнко розвинув велику активність по дальшому формуванню викладацького штату. За домовленістю з міністром освіти і членами комісії по відкриттю вищих шкіл в Україні, були запрошені для роботи в університеті такі професори і приват-доценти: В.Біднов, Л.Білецький, К.Широцький, Шелудько, І.Крип'якевич, В.Геринович, В.Кучер, Ю.Гірняк, С.Балей, Н.Гаморак, В.Бірчак, Л.Б'ялковський та ін.³⁷

10 вересня на засіданні підкомісії по влаштуванню свята відкриття виступив ректор. "У бувшій Росії, - наголосив він, - цілі покоління вичікували і не доживали до такого надзвичайного свята науки, а на нашу долю випадає це торжество в першу же добу життя нашої молоді держави, і тому необхідно якнайкраще, найвиразніше заманіфестувати свою радість не тільки одному м.Кам'янцю, але всій Подільській землі і перед всею Україною"³⁸. Ним було запропоновано оголосити про цю подію на всю державу, сам же брався за розроблення змісту запрошень на свято і домогтися перед міністром освіти, щоб день відкриття університету - 22 жовтня - був неробочим у школах міста³⁹.

Виступаючи на засіданні Університетської комісії 11 вересня, він запропонував їй звернутися з відозвою до повітових земств та самоврядувань про виділення коштів на стипендії незаможним студентам, а до ліквідаційних комісій - з проханням відпустити всі можливі матеріали для будівництва університетського будинку. Комісія підтримала і погодилася з ним також і в іншому питанні - здати університетську землю у 1918-1919 навчальному році в оренду хліборобам⁴⁰.

У наступні дні ректор продовжував займатися фінансово-господарчими питаннями, звернувся з листами до різних навчальних

закладів України з проханням надіслати Кам'янецькому університетові по одному примірнику їх наукових видань, а також книгодублі, що знаходилися у вузівських і викладацьких бібліотеках⁴¹.

Ще влітку місцева преса видрукувала звернення ректора до громадськості, в якому він просив допомогти у формуванні університетської бібліотеки. За його прикладом (сам І.Огієнко подарував 114 цінних видань), пожертви книгами зробили: професор П.Бучинський - 244 примірники, лікар М.Альтер - 70, директор комерційної школи В.Мазінг - 256, Подільське історико-археологічне товариство - 119, Київська духовна академія - 796, різні видавничі товариства (кількість не встановлено). Загальне число подарованих книг на жовтень 1918 р. становило 1686 примірників⁴².

Після того, як різним інституціям, державним, громадським, церковним і приватним особам були надіслані запрошення взяти участь у святі відкриття університету, Іван Іванович відбув до Києва вирішувати ще нерозв'язані університетські питання: вибивання гостродефіцитних матеріалів і обладнання, проштовхування законопроекту про відкриття богословського факультету, розсилання запрошень на урочистості зарубіжним гостям через міністерство закордонних справ, виклопотання вихідного для учнів звичайних і духовних шкіл Кам'янця і цілого Поділля у вівторок, 22 жовтня⁴³.

Через невирішуваність найбільш гострих із них, ректору довелося двічі пробиватись до керівника Української держави. Обидва візити мали неабияке значення для підтримки університету. Про їхні наслідки І.Огієнко розповів 4 жовтня у листі до О.Пашенко: "Виявляється, що п.Гетьман після мого візиту викликав п.Молова (головноуповноваженого у ліквідації майна російської армії - О.З.) і наказав йому неперемінно допомогти Університетові... 1) Пан Молов вже дав розпорядження аби видавати на будівлю і ремонт Університетові все, що тільки йому потрібно. Списки потрібного майна я йому вручив. Молов просив аби вибрати довірену особу від ректора і хай ця особа чи особи беруть все, що Університетові потрібно, не тільки на кам'янецьких складах, але скрізь. Молов просив звернути особливу увагу на Бердичів: там величезні склади коштовного майна. Німецькому командованію було дано розпорядження не чинити нам перешкод в одержанні цього майна. З-за цього прошу ще до мого приїзду поглянути, чи нема чого в Кам'янці такого, що годилося б нам на ремонт. Коли єсть - телеграфуйте за дозволом Молову.

2) Молов наказав видати на упорядження лабораторій все те, що просив п.Бучинський і в

чому нам було одмовлено. При мені Молов наказав зробити слідство з-за чого одмовлено... і де те майно, яке мали передати Ун-ві.

3) Завтра по телеграфу буде наказано видати Ун-ві для проведення електрики все, що єсть на складах в Кам'янці або поблизу"⁴⁴.

6 жовтня І.Огієнко, як представник Кам'янецького університету і офіційно запрошена особа, взяв участь в урочистостях, присвячених відкриттю українського державного університету у Києві, виголосив там щирі, сердечні привітання⁴⁵. Безперечно, сценарій і саме святкове дійство дали йому поштовх до вироблення програми святкування відкриття університету у Кам'янці, хоча, порівнюючи обидва заходи, видно, що Іван Іванович розробив набагато цікавішу і різноманітнішу програму.

12 жовтня наказом міністра освіти І.Огієнко, як ректор, направлявся на роботу до Кам'янець-Подільського державного українського університету терміном на 2 роки, починаючи з 1 липня 1918 р. За ним залишалися попередні посади, що не оплачувалися, - професора Київського державного українського університету і приват-доцента університету св.Володимира. Через 2 дні родина Огієнків (крім Івана Івановича, його дружина Домна Петрівна та двоє синів - Юрко і Сашко) переїжджає до Кам'янця і оселяється в житловому будинку, що раніш належав місцевій технічній середній школі (нині - штаб військово-інженерного інституту), в колишній квартирі її директора⁴⁶.

19 жовтня в приміщенні університету під головуванням І.Огієнка відбулося засідання комісії із зарахування студентів. На навчання було прийнято 49 дійсних студентів (мали повну середню освіту і подали всі необхідні документи) та 67 вільних слухачів (не мали середньої освіти) історико-філологічного факультету⁴⁷.

За короткий час, що залишався до університетських урочистостей, ціною величезних зусиль вдалося завершити всі основні підготовчі роботи: фарбування, умеблювання, оформлення, різні організаційні заходи.

Запросивши на свято понад 200 гостей з Поділля, України та з-за кордону, у т.ч. Гетьмана України, міністрів його уряду, президентів різних національних Академій наук і ректорів відомих європейських університетів, ректор надавав виняткового значення його організаційній, змістовній і художній сторонам. Він сам розробив програму, перевіряв хід підготовки за всіма напрямками.

На урочисте відкриття університету прибуло кілька сот гостей з різних регіонів України. У колі учасників розповсюдили газету

"Свято Поділля", яка видрукувала дві важливі відозви ректора - до земства і кооперативів, у якій від імені Університетської комісії висловлювалось прохання допомогти грішми незможним студентам, а також до населення із закликом дарувати закладу книги.

Свято відкриття вдалося на славу. Його продуманість, пишнота, велелюдність, національно-релігійна колоритність, музичність і пісенність запам'яталися кам'янчанам і гостям надовго. Участь в урочистостях єврейських, польських і російських культурно-просвітніх та релігійних чинників свідчила про підтримку молодого українського вузу, його ректора, професури з боку різних національних груп краю.

Заступнику міністра освіти П.Холодному І.Огієнко представив усіх членів Університетської комісії, які забезпечили належну і швидку підготовку приміщень до праці і мали своїм подальшим завданням спорудження нових університетських приміщень. Він не ставив собі в заслугу початок функціонування університету. Як йшлося у його відозві до українського громадянства, заклад було засновано "впертою працею свідомих громадян всієї України, Поділля, особливо міста Кам'янця, при постійному сприянні міністерства освіти Української держави"⁴⁸.

Урочисте засідання професорської Ради вів І.Огієнко. Крім відповіді на Грамоту П.Скоропадського і заключного слова, він виголосив академічну промову, в якій зупинився на віхах створення закладу та його майбутніх завданнях. "Наш університет, - наголосив ректор, - український по духові й устроєві, а наша мета - науковий дослід і виховання молоді. Університет виховуватиме інтелігенцію, буде вселяти любов до інших народів; якщо ти руський - то будь руським, якщо ти поляк - то будь поляком, якщо ти єврей - то будь єврем. Університет буде зв'язком між професорами та студентами, що дасть змогу працювати разом на користь рідної України"⁴⁹.

Іван Іванович подякував Гетьманові і уряду, всім, хто допомагав будувати університет. Із захопленням присутні сприйняли його заяву про відмову від ректорської платні на користь незможних студентів⁵⁰.

Письмові подяки І.Огієнко виніс зачинателям університетського проекту-подружжю О. Пашенко і О.Шульмінському. "Ваша невпинна енергія, Ваше щире захоплення працею, - наголошував він, - допомогли дуже багато як прискоренню відкриття університету, так і величності свята... Велика доля і Вашої праці зостанеться назавжди у тому великому новому огнищі української культури, що тепер ми всі спільно будуємо"⁵¹.

Щира подяка адресувалася двом хоровим національним колективам - Першому Київському і Кам'янець-Подільському за участь у святі відкриття та забезпеченні у значній мірі його українського характеру.

Після святкування І.Огієнко продовжив роботу по формуванню викладацького і студентського складу. 24 жовтня він повідомив львів'янам В.Чайковському, І.Крип'якевичу та В.Кучеру, що міністерство освіти позитивно вирішило їх заяви і затвердило на посадах приват-доцентів різних кафедр Кам'янецького університету⁵². 25 і 28 жовтня відбулися чергові засідання комісії з зарахування, після чого студентський контингент зріс до 267 осіб⁵³.

У зв'язку з тим, що 22 жовтня було отримано офіційне повідомлення про затвердження богословського факультету, що дало змогу оголосити прийом студентів-богословів, ректор звернувся до Єпархіальної шкільної ради з проханням пришвидшити передачу університетові у тимчасове користування будинку колишньої другокласної духовної чоловічої школи⁵⁴.

Продовжуючи справу матеріально-технічного оснащення закладу і підготовки до спорудження університетських будинків, І.Огієнко незадовго до початку першого навчального року направляє свого представника до Проскурова і Вінниці з метою з'ясувати наявність у демобілізаційних складах потрібного майна⁵⁵.

Таким чином, у здійсненні романтичного бажання кам'янецької інтелігенції про заснування в адміністративному центрі Поділля університетського закладу велику роль відіграв І.Огієнко. За короткий час (8 місяців), незважаючи на зміну державної влади, складну політичну ситуацію, іноземну військову присутність, гостру матеріально-фінансову кризу, він, при підтримці місцевих і столичних зацікавлених сил, докладаючи неабиякої енергії

і терпіння, зумів перебороти десятки несприятливих моментів, розтопити холод і неступливість державних чиновників, переконати вищих осіб держави, у т.ч. Гетьмана України, у необхідності і можливості заснувати Кам'янецький університет.

Його блискуча, захоплююча, цілеспрямована і багатогранна праця, що охоплювала законодавчі, організаційні, кадрові, матеріально-технічні, фінансові та інші питання, завжди приносила потрібні результати. Інтелігент, педагог, гуманіст, він завжди, у кожній малій чи великій справі, бачив Людину, віддавав їй належне за працю, за благо і користь, які вона несла Україні, її добробуту і культурі, її майбутньому. Цей високої проби патріотизм був невичерпним мотивом чесної, самовідданої і зовсім некорисливої діяльності самого І.Огієнка, який, по праву, за вибором історичних обставин, очолив славетний університетський первісток Поділля, що став у великій мірі результатом його старань. Ще за життя Іван Іванович, не зазнаючись, приймав щирі шану сучасників за працю, рівну подвигу.

Якби не наполегливість, енергійність, жертвовність цієї людини, її відоме становище в столиці, колах української інтелігенції, а також вчасне відчуття нею моменту і глибоке усвідомлення потреби національно-культурного розвитку, то університету у Кам'янці могло б і не бути, адже криза державної влади у гетьманській Україні прогресувала надто швидко, а становище Директорії у 1919-1920 рр. виявилось куди гіршим, ніж у П.Скоропадського. Зрозуміло, що про відкриття університетів в країні, оперезаній кровопролитними фронтами, ніхто мови не вів.

Олександр Завальнюк

- 1 Приходько В. Повстання Українського державного університету в Кам'янці на Поділлі: Відбитка з "Нашої культури" 1935-1936 рр.- Варшава, 1936.-С. 4, 6.
- 2 Свято Поділля (Кам'янець-Подільський).-1918.-22 жовтня.
- 3 Кам'янець-Подільський міський державний архів (далі - КПМДА).-Ф.Р. 582, оп. 1, спр. 3.-Арк. 2.
- 4 Свято Поділля.-1918.-22 жовтня.
- 5 Пашенко О. Заснування Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету//Наша культура: Науково-літературний місячник.-Кн. 5 (14).-Варшава, 1936.-С. 338.
- 6 Там само.-С. 340.
- 7 Свято Поділля.-1918.-22 жовтня.
- 8 Там само.

- 9 КПМДА.-Ф.Р. 582, оп. 1, спр. 26.-Арк. 22.
- 10 Огієнко І. Моє життя: Автобіографічна хронологічна канва//Наша культура.-1936.-Кн. 8-9 (17).-С. 510-511.
- 11 Там само.-С. 511-512.
- 12 Там само.-С. 512.
- 13 Приходько В. Вказ.праця.-С. 27.
- 14 Огієнко І. Вказ.праця.-С. 511.
- 15 Приходько В. Вказ.праця.-С. 31-32.
- 16 Завальнюк О.М. Ю.Й.Сіцінський і Кам'янець-Подільський державний український університет (1918-1921 рр.) //Духовні витoki Поділля: творці історії краю: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції.-Ч. I.-Хмельницький, 1994.-С. 63.
- 17 Огієнко І. Вказ.праця.-С. 511.
- 18 Там само.
- 19 Там само.

- 20 Приходько В. Вказ.праця.-С. 35.
 21 Подольская мысль (Каменец-Подольский).-1918.-22 октября.
 22 Огієнко І. Вказ.праця.-С. 511.
 23 Див.: Подольский край (Каменец-Подольский).-1918.-9 июля.
 24 Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле.-Вид. 2-е.-Мюнхен, 1969.-С. 413.
 25 Огієнко І. Вказ.праця.-С. 512.
 26 Приходько В. Вказ.праця.-С. 41.
 27 Огієнко І. Вказ.праця.-С. 513.
 28 Там само.
 29 Державний вісник.-1918.-29 серпня.
 30 КПМДА.-Ф.Р. 582, оп. 1, спр. 3.-Арк. 86.
 31 Там само.-Арк. 23-23 зв.
 32 Там само.-Спр. 13.-Арк. 1; Подольская мысль.-1918.-2 ноября.
 33 Gervs O. Iwan Ogienko and the founding of Kamianets-Podilsky Ukrainian state university// Український історик: журнал історії і українознавства /Під ред. Л.Винара. - Ч.1-4 (104-107). - Т.27. -Нью-Йорк-Торонто-Мюнхен.-1990.-С. 84.
 34 КПМДА.-Ф.Р. 582, оп. 1, спр. 3.-Арк. 11-11 зв., 24, 30-30 зв.
 35 Огієнко І. Вказана праця.-С. 513.
 36 КПМДА.-Ф.Р. 582, оп. 1, спр. 6.-Арк. 7.
 37 Там само.
 38 Там само.-Спр. 3.-Арк. 35-35 зв.
 39 Там само.-Арк. 24-24 зв, 25, 40.
 40 Свято Поділля.-1918.-22 жовтня.
 41 КПМДА.-Ф.Р.582, оп. 1, спр. 13.- Арк. 11, 12 зв.; спр. 16.-Арк. 4 зв., 5.
 42 Там само.-Спр. 13.-Арк. 11-12.
 43 Огієнко І. Вказ.праця.-С. 516.
 44 Там само.
 45 Державний вісник.-1918.-16 жовтня; Огієнко І. Вказ.праця.-С. 516.
 46 Свято Поділля.-1918.-22 жовтня.
 47 Слово (Київ).-1918.-16 октября.
 48 Відродження (Київ).-22 жовтня, 6 листопада.
 49 Огієнко І. Вказ.праця.-С. 518, 520; Пашенко О. Вказ.праця.-С. 416.
 50 КПМДА.-Ф.Р. 582, оп. 1, спр. 5.-Арк. 20.
 51 Там само.-Арк. 13, 14.
 52 Там само.-Спр. 16.-Арк. 56.
 53 Там само.-Оп. 2, спр. 9.-Арк. 3, 5.
 54 Там само.-Оп. 1, спр. 12.-Арк. 155.
 55 Там само.-Спр. 16.-Арк. 45.

ЗАЗБРУЧАНСЬКИЙ ПЕРІОД УКРАЇНСЬКОЇ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ В ІСТОРИКО-МЕМУАРНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

В історії України є чимало маловідомих сторінок. Упродовж десятиліть, за допомогою офіційної науки, з свідомості народу витравлялися імена М.Грушевського, С.Петлюри та інших, спотворювалися факти, події Української революції 1917-1920 років, боротьби за українську державність. У цьому ряду знаходиться також історія Української Галицької Армії, зокрема її діяльність на Правобережній Україні.

Слід зазначити, що практично вся радянська історіографія громадянської війни в Україні замовчувала цю проблему. Складається таке враження, що ніби не існувало армії, яка прийшла з-за Збруча, і брала участь у вирішенні долі України¹.

З початку 90-х років українська історіографія взялася за відновлення історичної справедливості, зокрема щодо УГА. Сьогодні вже зроблено ми. Однак не всі її аспекти дістали рівнозначне висвітлення. Найбільш глибоко досліджено період з листопада 1918 до липня 1919 р. (створення УГА, її боротьба з польським

військом). Привертає увагу низка робіт, передусім дослідження львівського історика В.Гордієнка². Автор простежує шлях УГА від створення до розпуску, подає цінний документальний додаток. Проте зазбручанський період висвітлено надто схематично. "Історія галицького стрілецтва"³ М.Литвина та К.Науменка висвітлює також бойову діяльність УГА. На основі архівних даних, матеріалів Львівської наукової бібліотеки автори розглядають ще й інші питання (постачання, стосунки з військами УНР тощо). Проте названі аспекти висвітлено не достатньо. Ці дослідники розробляють питання життєписів вищого командного складу УГА. В.Тищик та О.Вівчаренко у своїй праці "Західноукраїнська Народна Республіка", присвяченій 75-річчю її утворення, приділили певну увагу УГА⁴. Досить оригінальною є робота Р.Матейка та Б.Мельничука⁵. Висвітлюючи питання перебування УГА на Тернопільщині, вони з'ясовують також і події, що пов'язані з участю цього війська у визвольних змаганнях на Великій Україні.